

2077(2015) Sayılı Karar¹

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerde Tutukluluğun İstismarı

Parlamente Meclis

1. Parlamente Meclis, ceza yargılamasında masumiyet karinesinin önemini vurgular. Tutukluluğa, yalnızca istisnai olarak, alternatif tutma tedbirlerinin yargılamanın bütünlüğünü korumak için yetersiz olduğu durumlarda son çare olarak başvurulmalıdır.
2. Meclis, tutukluluğun özellikle beraat sonrasında hem tutuklu hem de toplum açısından sebep olduğu olumsuz etkileri şu şekilde not eder:
 - 2.1. Tutukluluğun tutuklu açısından olumsuz etkileri:
 - 2.1.1. İş kaybı veya iflas riski ve uzun süre boyunca ayrı kalmanın getirdiği insani sonuçların yanı sıra aile fertlerinin ekonomik zorluklar ile karşılaşması;
 - 2.1.2. Çoğu durumda, tutulan yerde diğer mahpuslar veya yetkililer tarafından şiddete ve uzun süre boyunca cezaevinde kalan suçluların kötü etkisine, bulaşıcı hastalık riskleri ve zorlayıcı tutukluluk koşulları maruz kalma; tüm bunlar hapis cezasına çarptırılmak suretiyle hapis cezasını çeken hükümlülere kıyasla tutuklu olan kişiler için daha zor bir durum teşkil etmektedir;
 - 2.1.3. Tutukluluk neticesinde karşılaşılan psiko-sosyal etkiler sebebiyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 6 uyarınca garanti altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi riski; bu gibi durumlarda genellikle tutuklu şiddetli bir izolasyona maruz kalmakta ve etkin etkili yetisini kaybedebilmektedir;
 - 2.2. Tutukluluğun toplum açısından olumsuz etkileri:
 - 2.2.1. elektronik gözetim olsun veya olmasın, kefalet, ev hapsi, sokağa çıkma yasakları veya kısıtlama kararları gibi diğer alternatif tedbirlere kıyasla tutukluluğun yüksek bir maliyete sebep olması; Tutukluluk için harcanan kaynaklar, suçun önlenmesi, suçun ortaya çıkarılması ve suçluların yeniden topluma entegre edilmesi açısından daha faydalı bir şekilde kullanılabilir;
 - 2.2.2. Tutukluların ekonomiye sağlayabileceği katkı açısından kayıplar, tutukluların aile fertlerinin sosyal yapıdan uzaklaşması ve tutukluluğun bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yönelik olumsuz etkileri;
 - 2.2.3. Etkin kontrol mekanizmaları olmaksızın tutukluluğa başvurulmasının yolsuzluk gibi sorunları beraberinde getirmesi ve toplumun ceza adaleti sisteminin işlerliğine ilişkin güveninin azalması.
3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yorumlandığı şekliyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında tutukluluğa ilişkin sınırlar ve tutukluların muamelesine yönelik kurallar açık bir şekilde tanımlanmıştır.
4. Meclis, çoğu Üye Devletin mevzuatının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu olmasına rağmen savcılık işlemleri ve mahkemeler açısından uygulamada uyumsuzlukların yaşandığını not eder.

¹ 1 Ekim 2015'de yapılan Meclis görüşmesi (34. Oturum) (bkz. Doc. 13863, Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komisyonu raporu, raportör: Pedro Agramunt). 1 Ekim 2015'te meclis tarafından kabul edilen metin (34. Oturum) Ayrıca bkz. 2081 (2015) sayılı Tavsiye Kararı.

5. Bu hususta, AB Üye Devletleri arasında dahi, yaşanan uygulama farklılıklarının uluslararası hukuki işbirliğine karşı bir risk oluşturması sebebiyle Avrupa Birliği tarafından bu alanda yaşanan sorunların ve olası çözüm yollarının tanımlanması için kapsamlı bir karşılaştırmalı araştırma çalışması yürütülmüştür.
6. Avrupa'da tutukluların sayısının (2013) 425.000'i bulması (tüm cezaevi nüfusunun % 25'i) özellikle kaçma şüphesi veya tanıklara ve delillere müdahale etme riski ile ilgili olarak tutukluluk kararına gerekçe olarak gösterilebilecek dayanakların çok geniş bir şekilde yorumlandığının veya bu dayanakların istismara dayalı diğer amaçlar doğrultusunda kullanıldığının bir göstergesidir.
7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerde aşağıda belirtildiği üzere istismara sebebiyet veren çeşitli amaçlar ile tutukluluğa başvurulduğu gözlemlenmiştir;
 - 7.1. Üçüncü bir şahıs aleyhine ifade vermek de dâhil olmak üzere, bir suçu itiraf etmeye zorlamak veya başka bir şekilde iddia makamıyla işbirliği yapmak için tutuklulara baskı uygulanması (örneğin Rusya Federasyonu'ndaki Sergey Magnitsky davası ve Gürcistan eski Başbakanı Merabishvili gibi Gürcistan'daki bazı muhalefet liderlerinin davaları);
 - 7.2. Siyasi rakipleri itibarsızlaştırmak veya herhangi başka şekilde etkisiz hale getirmek (örneğin, Gürcistan'daki Ulusal Birlik Hareketi (UNM) liderlerinin bazı davaları);
 - 7.3. Dış politika da dâhil olmak üzere bazı siyasi amaçların desteklenmesi (Örneğin, Rusya Federasyonu'nda görülen Ukraynalı Pilot ve Ukrayna Parlamenter Meclis Delagasyonu üyesi Nadiia Savchenko'nun davası);
 - 7.4. Şirketlerini satma gibi ticari sebepler ile veya rüşvet almak için tutuklulara baskı yapma (örneğin, Rusya Federasyonu'nda görülen Gusinsky davası);
 - 7.5. Sivil topluma korku salmak ve eleştirel sesleri susturmak (örneğin Türkiye'de Cumhurbaşkanı'na sosyal medya aracılığıyla hakaret ettiği iddiasıyla tutuklanan 16 yaşındaki bir çocuğun davası, Azerbaycan'ın önde gelen insan hakları savunucuları ve avukatlarının davaları ve Bolotnaya Meydanı davasındaki barışçıl protestocuların uzun süre tutuklu kalması ve Rusya Federasyonu'nda görülen diğer davalar).
8. Tutuklular arasındaki yabancı uyrukluların sayısının yüksek olması tutukluluk kararlarına ilişkin yasal dayanakların ayrımcı bir şekilde uygulandığı endişesini uyandırmaktadır.
9. Polonya gibi bazı ülkelerde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ilgili kararlarının uygulanmasına ilişkin reformlar gerçekleştirilerek, tutuklu sayılarının azaltılmasında önemli gelişmeler sağlanmıştır.
10. Rusya Federasyonu, Türkiye ve Gürcistan gibi ülkelerde ise yasal reformlara ek olarak belirli önlemler alınarak hem tutuklu sayılarının düşürülmesi hem de yukarıda bahsi geçen tutukluların istismarı gibi tutukluların muamelesine ilişkin önemli gelişmeler sağlanmış olup bu yönde gelişmeler devam etmektedir.
11. Tutukluluk yoluyla istismarın temel nedenleri şunlardır:
 - 11.1. Masumiyet karinesi göz ardı edilerek suça karşı suça müsamaha gösterilmemesini ödüllendiren siyasi ve yasal kültürün yerleşik olması;
 - 11.2. Kovuşturma ve savunma arasında güç ve erişilebilir kaynaklar (ilgili bilgilere erişim, zaman, finansman) açısından yaşanan yapısal dengesizlikler;
 - 11.3. Tutukluluk kararlarının sıklıkla iş yükü fazla olan ve kıdemsiz ve kovuşturma konusunda yetkilerini kullanmaktan çekinen hâkimler tarafından alınması. Tüm bunların sonucunda, çoğu

vakada hâkimlerin somut vakanın koşullarını göz önünde bulundurmadan savcılık taleplerine ilişkin basmakalıp gerekçeler ile tutukluluk kararı verdiği görülmekte;

11.4. Savcılık, herhangi bir nedenle tutukluluk taleplerini onaylama ihtimali yüksek olan merciye yöneltebilmekte (örneğin, Gürcistan, Rusya Federasyonu ve Türkiye);

11.5. Savcılığın, iddianameleri değiştirerek veya karmaşıktırarak tutukluluğa getirilen yasal süre sınırlarını aşma olasılığı ortaya çıkmaktadır (örneğin, Gürcistan Anayasa Mahkemesi'nin Eylül 2015 tarihli kararından önce görülen Ugulava ve Akhalaia davalarında).

12. Meclis tüm Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Taraf Devletlerine aşağıdakileri yerine getirmeleri için çağrıda bulunur:

12.1. Tutukluğun azaltılması için aşağıdakiler ile sınırlı olmamak üzere ilgili tedbirlerin uygulanması:

12.1.1. Ulusal hukuk ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde tutukluluğa getirilen yasal sınırlar ve tutukluluğun tutuklular, aileleri ve bir bütün olarak toplum üzerindeki olumsuz etkileri hakkında hâkim ve savcıların farkındalık düzeyinin artırılması;

12.1.2. Tutukluluk kararlarının kıdemli hâkimler tarafından alınması ve hâkimlerin tutukluluk istemlerini reddetmeleri halinde herhangi olumsuz bir sonuçla karşılaşmaması;

12.1.3. Kovuşturma ve savunma arasında silahların eşitliği ilkesinin sağlanması; bu bağlamda, savunma avukatlarının tutuklulara serbestçe erişmesine izin verilmesi, tutukluluk veya tutukluluğun uzatılması kararı verilmeden önce savunma avukatlarının soruşturma dosyasına erişiminin sağlanması ve tutukluluk ile ilgili işlemler de dâhil olmak üzere adli yardım için yeterli fon sağlanması;

12.1.4. Tutukluluk kurallarının uygulanmasında yabancı uyruklulara karşı ayrımcılığın önlenmesi için özellikle yabancı uyruklu olmanın kendi başına bir kaçma riski oluşturmadığı hususunda farkındalık artırılması;

12.2. Savcıların, yargılamada kendi istemlerine ilişkin en lehe kararı verebilecek olan yetkili mahkeme seçimine yönelik eğilimlerini önleyecek tedbirlerin alınması;

12.3. Tutukluluğun adaletin tecellisinin sağlanması dışındaki herhangi bir amaçla kullanılmasından kaçınılması ve herhangi bir istismar amacıyla tutuklu olan kişiler ile tutukluluk halinde istismara maruz kalan tüm tutukluların serbest bırakılması (paragraf 11.4 ve 11.5'de belirtildiği üzere).

13. Meclis, son yıllarda üye devletlerinde tutukluluğu azaltmayı amaçlayan girişimleri vesilesiyle Avrupa Birliği'ni takdir eder ve Avrupa Birliği'nin yetkili mercilerini, çalışmalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yorumlandığı şekliyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında belirlenen standartlara uyumlu hale getirme çağrısında bulunur.